

ВРАХУВАННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ УЧНІВ 9–10-ТИ РОКІВ ПІД ЧАС НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ

Наукові праці МАУП, 2011, вип. 3(30), с. 170–173

Серед особливостей організації процесу навчання іноземних мов у початковій школі існує необхідність врахування під кутом зору психології готовності основних психічних процесів молодших школярів 9–10-ти років до сприйняття відеофонограми під час вивчення іноземної мови.

Сучасний розвиток науки і техніки дає підстави все більше використовувати аудіовізуальні матеріали, тобто відеофонограми (художні, мультиплікаційні та країнознавчі фільми, навчальні відеокурси та ін.) на різних етапах навчання іноземної мови. Успішність організації процесу навчання іноземних мов з використанням відеофонограми (ВФГ) у початковій школі залежить від врахування психічних особливостей молодших школярів.

Дослідженню психологічних особливостей молодших школярів та їхньому навчанню присвячено значну кількість досліджень. Але вони не розглядають функціонування психічних процесів та готовність дітей зазначеного віку до вивчення іноземної мови із застосуванням ВФГ. Розглянемо цю проблему більш детально.

Достатній розвиток психічних процесів забезпечує ефективність навчання іноземних мов з використанням ВФГ. Це доводить необхідність детального розгляду психічних особливостей розумової діяльності молодших школярів 9–10-ти років. Тому звернемося до розгляду й аналізу психічних процесів школярів. За даними психології, у дітей цього віку відбувається перехід від наочно-образного мислення до його абстрактних форм, що зумовлено фізіологічними змінами в мозку [12, 170].

Ученими доведено, що в учнів семи і частково восьми років мислення має наочно-образний характер, тоді як у структурі мисленнєвої діяльності більшості учнів восьми і особливо 9–10-ти років значно зростають абстрактні компоненти. В учнів восьми років переважає комплексний аналіз, у частини учнів восьми і в більшості учнів

9–10-ти років — системний аналіз. Аналіз та синтез у дітей 9–10-ти років характеризується достатньо розвиненою відповідністю цих операцій. У процесі порівняння людей учні починають звертати увагу не тільки на зовнішні, а й на внутрішні відмінності, при порівнянні предметів — на їх функціональні ознаки. Слід зазначити, що учні ще не володіють усіма складовими такої розумової операції, як узагальнення, оскільки вони не спроможні повністю зрозуміти сутність певних речей і явищ. Уміння робити індуктивні висновки випереджає вміння робити дедуктивні висновки [13].

Розвиток розумових операцій обумовлюється збільшенням мозку дитини. Вага мозку дитини молодшого шкільного віку майже досягає ваги мозку дорослої людини і збільшується в середньому з 1280 г (сім років) до 1400 г (11 років). Кора великих півкуль завершує своє формування до 10-ти років. Підкірка, яка відповідає за емоційний стан, збудження, підпорядкована корі, і до 12-ти років закінчується розвиток борозен і звин лобної області мозку. Вищі нервові функції організовані вже майже як у дорослого. Таким чином, у дітей цього віку відбувається функціональне вдосконалення мозку — розвивається аналітико-синтетична функція кори головного мозку, що стимулює розвиток необхідних елементів мислення у молодших школярів [7, 52].

Навчальна діяльність сприяє формуванню основ теоретичного мислення й усвідомлення і пов'язаних з ними аналітичних здібностей. Так, чинні навчально-методичні комплекси для початкової школи забезпечують розвиток абстрактної форми мислення завдяки вклю-

ченню до них порівняно поглиблених знань. Процес формування наукових понять передбачає розвиток таких розумових операцій, як аналіз, синтез, порівняння, узагальнення, абстрагування, конкретизація, систематизація і розуміння причинно-наслідкових відносин. Засвоєння знань, у свою чергу, зумовлює розвиток продуктивного мислення, пов'язаного із самостійним використанням здобутих знань під час вирішення пізнавальних і практичних завдань.

Розвиток продуктивного мислення передбачає функціонування інтелектуальних емоцій: вони беруть участь в актуалізації пізнавальної потреби. Емоції розвиваються і специфічно функціонують у структурі мисленнєвої діяльності людини. Мислення як діяльність має афективну регуляцію, яка безпосередньо виражає його неупередженість. Тому відрив мисленнєвої діяльності свідомості від її афективного, вольового компонента є однією з основних помилок навчання, оскільки мислення при цьому неминуче перетворюється в автономну течію думок і відривається від реального життя [3; 5].

Отже, вивчення особливостей розвитку розумових операцій молодших школярів 9–10-ти років підтверджує їхню здатність усвідомити навчальний матеріал, поданий динамічно аудіовізуально. Надання навчальному матеріалу емоційного забарвлення через ВФГ сприяє ще більшому розвитку мислення учнів.

Під час навчання іноземної мови за допомогою ВФГ важливо враховувати роль пам'яті в процесі її засвоєння. Успішне функціонування пам'яті у навчанні залежить від багатьох факторів: від змісту об'єктів, які запам'ятовуються, від діяльності з об'єктами, від частотності використання того самого матеріалу й індивідуальних особливостей організації пам'яті учнів. Фізіологічною основою запам'ятовування і відтворення є матеріальні процеси, які відбуваються у корі головного мозку. Під час сприймання дитиною об'єкта зоровим, слуховим чи іншим шляхом у відповідних нервових клітинах кори головного мозку виникає процес збудження, характерний для діяльного стану клітин. Цей процес змінює клітини, причому зміна не минає одразу після того, як об'єкт перестав діяти на органи чуттів. Зміна залишається впродовж тривалого часу у вигляді сліду, який залишився після впливу предмета на органи чуттів [11, 219]. Сильне збудження нервових клітин мозку залишає глибокі сліди в пам'яті учнів. Беручи до уваги сильний психічний вплив відеофонограми на учнів, можна вважати, що яскраві зорові та

слухові образи відеофонограми залишають глибокі сліди в пам'яті школярів. Пам'ять молодших школярів, як і мислення, усе ще має конкретно-образний характер і поділяється на такі види: короткочасна, оперативна і довготривала.

Короткочасна пам'ять відіграє виняткову роль у процесі сприймання та розуміння мовленнєвого повідомлення. Під впливом навчання обсяг короткочасної слухової та зорової пам'яті учнів початкової школи поступово збільшується. Дослідження свідчать також про чітко виражений зв'язок між обсягами короткочасної слухової та зорової пам'яті та успішністю молодших школярів. Розвиток короткочасної пам'яті позитивно впливає на здатність учнів виконувати завдання. Наприклад, у процесі виконання завдань 47 % учнів зазначеного віку запам'ятовують завдання з першого разу і лише 1,7 % учнів не спроможні виконати завдання через те, що не можуть його запам'ятати [2; 4].

Компонент короткочасної пам'яті — оперативна пам'ять, основою функціонування якої виступає механізм еквівалентних заміन у процесі сприймання інформації, дає змогу утримувати в пам'яті великий її обсяг за рахунок збільшення її оперативних одиниць: слів, фраз, понадфразових єдностей та їх блоків. За допомогою цих оперативних одиниць здійснюється перетворення процесів пам'яті з безпосереднього фіксування і відтворення у складну цілеспрямовано-вибіркову діяльність, яка включає в себе різні мисленнєві операції [9].

Різне підсилення короткочасної пам'яті в учнів 9–10-ти років впливає на розвиток довготривалої пам'яті. Дослідження свідчать про те, що учні цього віку в середньому в 2,4 раза точніше запам'ятовують текст, ніж семирічні діти, і в 1,5 раза точніше порівняно з восьмирічними. Запам'ятовування учнями 9–10-ти років матеріалу, який не має змістового підґрунтя, зростає приблизно в 1,5 раза порівняно з семирічними учнями. Але продуктивність запам'ятовування залежить і від змісту об'єктів, які запам'ятовуються. Під час запам'ятовування в учнів зазначеного віку на першому місці стоять предмети та конкретні слова, потім рухи і на останньому — абстрактні поняття та числа [10]. Опора на видимі рухи мовця під час сприймання ВФГ допомагає слухачеві зрозуміти і запам'ятати відрізки мовлення, які вони супроводжують.

Добре запам'ятовується матеріал, що становить безпосередню мету діяльності, змістовний і який має відношення до минулого особистого до-

свіду дитини. Успішність запам'ятовування навчального матеріалу залежить від характеру діяльності, ступеня її складності, активності індивіда та емоційної забарвленості діяльності [9].

Розгляд положень щодо процесів запам'ятовування був би неповним без урахування уваги, яка посідає важливе місце у перебігу цих процесів. Під час виконання навчальної діяльності на увагу дитини впливають дві групи факторів, які обумовлюють її спрямованість: фактори, що характеризують структуру зовнішніх подразників (сила, інтенсивність, новизна), і фактори, що належать до особистості самої дитини і умов її діяльності — потреби, інтерес, ділова атмосфера, складність та різноманітність навчальних завдань, наявність гумору; важливі також санітарно-гігієнічні умови навчання [1, 108; 2, 10; 4, 126; 9, 45].

До характеристик уваги належать продуктивність, спрямованість, обсяг, сталість, можливість розподіляти та переключати увагу з одного об'єкта на інший. Увага виконує важливу функцію відбору найбільш суттєвих і відокремлення сторонніх побічних подразників [8, 2].

Такі характеристики уваги, як продуктивність і сталість, обумовлені інтенсивним розвитком довільної уваги, що відіграє значну роль у навчанні іноземної мови, оскільки сприймання будь-якого матеріалу потребує її сталості і зосередженості протягом певного часу. За даними психологічних досліджень учні 9–10-ти років можуть зберігати довільну увагу протягом усього уроку, але на сталість уваги впливає характер виконання навчальної діяльності — увага залишається більш сталою під час виконання зовнішніх дій та менш сталою під час виконання розумових дій [1].

Стосовно актуалізації мимовільної і довільної уваги молодших школярів учені відмічають, що вік 9–10 років є піковим у розвитку довільності психічних функцій. Діти мають від 18 до 29 психічних станів, які можуть бути поділені на психофізіологічні, емоційні, мотиваційні, вольові, інтелектуальні і стани спілкування. Найбільшого розвитку в цьому віці зазнають психофізіологічні, потім — емоційні, за якими йдуть стани спілкування та ін. [6; 13].

Психічний розвиток дитини у пізнавальній і в особистісній сферах відбувається одночасно. Розвиток особистості дитини зумовлений виникненням, становленням й ускладненням мотиваційної сфери, спрямованості, рефлексивності, самооцінювання і самооцінки. Рух у бік самостійності, у бік створення самодіяльного, самоусвідомленого, самоспрямованого суб'єкта, який з пев-

ного моменту стає спроможним до саморозвитку, є особливою цінністю і визначним вектором розвитку дитини. При цьому зазначені зміни розвивають здатність спільного вирішення навчальних завдань: колективного обговорення варіантів рішень, взаємоперевірки, пошуку взаєморозуміння. Діти починають достатньо повно відтворювати в уяві можливу ситуацію взаємостосунків людей, різні точки зору на вчинок, вміють аналізувати вчинки. Учні не вважають власну точку зору єдиною можливою. Звернемо увагу на те, що такий моральний аналіз вчинків і дій людей, їхніх емоційних станів учні 9–10-ти років вже спроможні здійснити з повідомлення, отриманого за допомогою ВФГ.

Розглянуті положення щодо розвитку мисленевої діяльності, процесів запам'ятовування, уваги, психічних станів свідчать про те, що інтелектуальний розвиток дитини 9–10-ти років у цілому здійснюється від конкретного одиничного до цілого, узагальненого відображення дійсності та від мимовільного, нерегульованого до довільного.

Можна зробити висновок про те, що для застосування ВФГ у навчанні іноземної мови у початковій школі існують необхідні психологічні передумови, основна з них — достатній рівень психічного розвитку молодших школярів 9–10-ти років: характерними рисами цієї вікової категорії є інтенсивний розвиток операцій довільного сприймання, мислення, пам'яті, уваги і здатність до довільної організації своєї діяльності, що створює умови для успішного виконання завдань із застосуванням відеофотоматеріалів. Це дуже важливо, оскільки учень має сприймати аудіовідеоматеріал й утримувати в пам'яті слухову та зорову інформацію одночасно. ВФГ стимулює процеси запам'ятовування, полегшує сприйняття й осмислення навчального матеріалу, викликає до нього підвищений інтерес, що сприяє його засвоєнню. Наочні образи динамічної ВФГ підтримують і полегшують слухове сприйняття, допомагаючи зрозуміти вербальне повідомлення, яке подається в конкретних ситуаціях спілкування. На нашу думку, ВФГ буде позитивно впливати на збільшення обсягу уваги, її сталість і переключення, на розвиток довільності уваги, тому що вона — новий сильний подразник, який привертає увагу учнів, якщо вона відповідає їхнім віковим особливостям та інтересам. Відеоряд ВФГ допомагає учням відокремити головну інформацію від другорядної, справляє емоційний вплив, сприяє зосередженості уваги і спрямовує її у потрібному напрямі.

Отже, можна зробити висновок: беручи до уваги дані психологічних досліджень щодо розумових процесів, механізмів запам'ятовування, уваги, процесів слухового і зорового сприйняття, вважаємо цілком закономірним очікувати на ефективність застосування динамічних аудіовізуальних навчальних засобів у навчанні іноземної мови молодших школярів. Учителі можуть ефективно використовувати відеофонограми різних типів на уроках іноземної мови.

Література

1. Андріяшина Н. В. Вплив обсягу і переключення уваги на шкільну успішність учнів IV-V класів з мови // Психологія. — 1998. — № 1. — С. 106–109.
2. Борейко Т. І. Стан властивостей основних нервових процесів, пам'яті, уваги, успішності навчання у дітей молодшого шкільного віку: Автореф. дис... канд. мед. наук. — К., 1993. — 20 с.
3. Васильев И. А. Роль интеллектуальных эмоций в регуляции мыслительной деятельности // Психол. журн. — 1998. — Т. 19. — С. 49–60.
4. Волошина В. В. Комплексне дослідження розвитку обсягів короткочасної пам'яті та уваги у дітей 9–10 років // Психологія. — 1998. — № 1. — С. 123–126.
5. Выготский Л. С. Проблемы развития психики. — 1983. — Т. 3. — 368 с.
6. Галунов В. И., Королева И. В., Шургая Г. Г. Взаимодействие двух полушарий в процессе обработки речевой информации // Акустика речи и слуха: Сб. науч. работ / Ред. Л. А. Чистович. — Л.: Наука, 1986. — С. 127–143.
7. Крутецкий В. А. Психология обучения и воспитания школьников. — М.: Просвещение, 1976. — 303 с.
8. Лурия А. Р. Курс общей психологии. — М.: Изд-во МГУ, 1970. — 144 с.
9. Лурия А. Р. Основные проблемы нейролингвистики. — М.: Изд-во МГУ, 1975. — 251 с.
10. Любчук О. К. Психологічна готовність дитини до оволодіння навчальною діяльністю: Автореф. дис... канд. психол. наук: 19.00.07. — К., 1998. — 17 с.
11. Немов Р. С. Психологія. — 4-е изд. — М.: Владос, 2000. — Кн. 1. — 688 с.
12. Пиаже Ж. Избранные психологические труды: Пер. с франц. и англ. — М.: Междунар. пед. акад., 1994. — 680 с.
13. Цукерман Г. А. Десяти-двенадцатилетние школьники: "ничья земля" в возрастной психологии // Вопр. психол. — 1998. — № 3. — С. 17–31.

Рівень сучасного розвитку науки і техніки дає можливість все більше використовувати аудіовізуальні матеріали на уроках іноземної мови. Дані психологічних досліджень свідчать про психічну готовність молодших школярів до сприйняття навчальних аудіо- і відеоматеріалів, що забезпечує ефективність процесу навчання іноземної мови.

Уровень современного развития науки и техники позволяет все больше использовать аудиовизуальные материалы на уроках иностранного языка. Данные психологических исследований свидетельствуют о психической готовности младших школьников к восприятию учебных аудио- и видеоматериалов, что гарантирует эффективность процесса обучения иностранному языку.

Modern development of science and technology permits increasingly use of the audio and video in the ESL classroom. Psychological studies affirm mental readiness of primary school pupils to the perception of audio and visuals that will guarantee the effective learning of a foreign language.

Надійшла 25 квітня 2011 р.